

## Alevîlik-Bektaşîliğin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri

**Osman EĞRİ\***

### **ABSTRACT**

*In this article will be discussed community issues that recognized as hospitable, dependable and amiable and will be trying to express solutions. Thanks to these solutions we will discover realm of the senses of Alevism to be respond psycho-social and spiritual demands of people in written and oral traditions. Also we will focus on the benefits of written resources emerging through "Alevi-Bektashi Classics" project initiated by the Turkey Religious Foundation.*

**KEY WORDS:** *Alevism, Alevi-Bektashi Classics, Makalat*

Hakk'a tâlip olan her yol gibi Alevîlik-Bektaşîlik de yaşadığı sorunları çözerek, hakîkat kapısının sırrını bir an önce keşfetmeye, büyük bir coşku ve heyecanla "gerçeğe hû" demeye çalışmaktadır. Meydanlara serilen muhabbet sofrası, yenilen rızâ lokmalarına mekânsal ev sahipliği yapmaya devam etmekte olup, چراğlar gözlerle birlikte gönülleri de aydınlatmak amacıyla uyandırılmaktadır. Okunan duâ ve gülbânklar daha iyi bir insan ve daha iyi bir toplum projesi içindir. Âşıkların asırlar ötesinden gelen nefes ve mersiyeleri, onları dinleyen cânların gözyaşlarına karşarak, zâkirlerin elindeki bağlamada sese ve söze dönüşmektedir. Cemin birleme bölümünde Hakk aşkıyla yana yana, döne döne "Allah Allah" diyen peykler vuslat muştusunu onları seyreden cânlara beden diliyle ilan etmektedirler.

Geçmiş tarihlerde uzun kış gecelerinde, bir köyde bir tane olan ve bir zengin vakfiyesiyle bir müstensih tarafından kaleme alınan el yazması eserler belki bugün daha az okunabilmektedir, ama teknolojinin imkânla-

\* **Prof. Dr.**, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

nyla dijital ortama aktarılan bu eserler günümüz Türkçesine çevrilmiş halleriyle kitapçı raflarında yerlerini almış bulunmaktadır. Alevî-Bektâşî toplumu bugün cemin, on iki hizmetin, dede ve babanın, dört kapı kırk makâmın herkesçe keşfedilmesinin, en önemlisi ise devlet televizyonlarında Muharrem erkânının canlı olarak yayınlanmasının inanılmaz sevincini yaşamaktadır. Asırlardır kimliğini gizleme gereği duyan, kendisini ezilmiş ve dışlanmış hissedenden Alevî-Bektâşî vatandaşımız umutlarının yeşerdiği bugünlerde, hayallerinin gerçeğe dönüştüğünü görmek ve büyük bir heyecanla bir defa daha “hû Dost” demek istemektedir. Bu makalede misafirperver, güvenilir ve sıcakkanlı olarak tanınan bu topluluğun sorunları tartışılarak, çözüm önerileri dile getirilmeye çalışılacaktır.

Alevîlik-Bektâşîlik yazılı ve sözlü kültüre dayalı olarak varlığını devam ettirmektedir. Yazı ve bilginin değer kazandığı günümüzde yazılı kültürün daha fazla bilinir, sözlü kültürün ise daha fazla anlaşılır hale gelmesi önemli bir ihtiyaç olarak görünmektedir. Halen Hacı Bektaş Velî'nin dört kapı kırk makâmı anlattığı *Makâlât* adlı eserini hiç görmemiş veya okumamış çok sayıda Alevî vatandaşımız bulunmaktadır. Bu nedenle de sadece dört kapının isimlerini (*şerîat, tarîkat, ma'rifet, hakikat*) bilebilen insanlar, kırk makâmın neler olduğunu söyleyememektedirler. Hacı Bektaş Velî'nin diğer eserlerinin (*Besmele Tefsîri, Kitâbü'l-Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Fâtiha Tefsîri, Kırk Hadîs, Hurdanâme*) varlığından dahi haberdar olmayanların sayısı ise, bu konuda araştırma yapan kişileri hariç tutarsak, herhalde “Alevî-Bektâşîlerin nüfusu kadardır” diyebiliriz. Elbette ki yola adını veren Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin eser ve görüşleri hakkındaki bu bilgisizliğin nedeni Alevî-Bektâşîlerin kendi kastı ve planlı ilgisizlikleri değildir.

Her fırsatta Hacı Bektaş Velî'nin türbesini, dergâhını ziyaret edip, orada kurbanlar kesen, duâlar eden, onun adına gülbânkler çeken insanların, onun fikir ve görüşlerine ilgisiz kalmayı tercih ettikleri düşünülemez. Gerçek sebep onların bu bilgisizliklerini tespit etme ve giderme konusunda sorumlu olan resmî veya gayr-i resmî kurumların onlarca, hatta yüzlerce yıl devam eden ihmalleridir. Ama önemli nedenlerden birisi; “Alevîlik-Bektâşîliğin daha çok bilimsel değil, siyasal zeminlerde tartışılıyor olmasıdır” dense, yanlış bir tespit yapılmış olmaz. Ne yazık ki bugün Hacı Bektaş Velî'nin, Abdal Mûsâ'nın, Kaygusuz Abdal'ın, Veli Baba'nın, Odman Baba'nın, Sarı Saltuk'un ve diğer Alevî-Bektâşî tarihî şahsiyetlerinin fikir ve görüşlerinin ülkemizde ve dünyada yaşayan insanların hayatlarına neler katabileceğini, onların asırlardan bugüne süzülüp gelen çok değerli dü-

şüncelerinin nasıl bir insanlık projesi vaat ettiğini konuşmuyoruz. Hacı Bektaş Velî gibi konuşabilmek, onun gibi düşünebilmek, olayları, insanları onun gibi değerlendirebilmek, soyut kavramları tıpkı onun gibi somutlaştırarak açıklayabilmek, çokluktaki birliği fark edebilmek, farklı inanç mensuplarını birleştirici bir nefesle kucaklayabilmek için, onu eserlerinden tanımak, anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir.

Yazılı geleneğin okunabilir hale getirilmesinden daha da ileri bir adım, yazılı ve sözlü birikimin anlam ilişkilerinin kurulmasıdır. Atılması gereken bir diğer adım ise, geleneksel Alevîlik-Bektâşîlikle yaşanan Alevîliğin keşilen ve birleşen noktalarının tespitidir. Bugün yaşanmakta olan aktüel Alevîlik, netice itibarıyla geleneksel, yani tarihsel Alevîliğin yaşadığımız zamana ait bir izdüşümüdür. Örneğin “dört kapı kırk makâm” a bağlılık mutlaka her cemde pîr ve mürşidler tarafından dile getirilmekte; tâliblere “üç sünnet yedi farz” la birlikte, dört kapıya da bağlı kalabilmeleri için duâ edilmektedir. Kırk makâmın içerisinde yer alan; “şefkatli olmak, tövbe etmek, hizmet etmek, nasîhat ve muhabbet sâhibi olmak, edeb sahibi olmak, cömertlik, bilgi sahibi olmak, ma’rifet sahibi olmak, kendini bilmek, toprak gibi mütevâzî olmak, bütün herkese aynı gözle bakmak, sohbet etmek, sır saklamak” gibi dinî/tasavvufî/ahlâkî değerler bugünün Alevîliğinin rengini de yansıtmaktadır. Alevî vatandaşlarımızın tavır ve davranışlarında bu değerlerin varlığını gözlemlemek mümkündür.

Hacı Bektaş Velî’nin *Makâlât* adlı eserinde saydığı bu değerler, eserdeki varlıklarından haberdar olunmaksızın her Alevînin gönlünde, rûhunda yer bulmakta, davranışlarında karakterize edilmektedir. Ancak bu değerlerin *Makâlât*’taki yerleri gösterilememekte, Hünkâr’ın eserlerinde gerçekleştirdiği ahlâk felsefesi ve değerleri anlamlandırma, açıklama yaklaşımı cem sohbetlerinin bir parçası haline gelememektedir. Bu nedenle de değerler kitâbî bir zeminde kendilerine yer bulamadan, gönüllerden önce zihinlere girmeden sadece gelenek içerisinde varlığını koruyarak nesilden nesile aktarılmaya devam etmektedir. Bu değerlerin klişe olmaktan kurtarılacak, bütün canlılık ve çekicilikleriyle çocuk ve gençlere öğretilmesi, günümüz koşullarında yaşanabilir ve insan hayatına anlam kazandırabilir bir Alevîlik-Bektâşîlik algısının güç kazanmasına da yardımcı olacaktır.

Bir Alevînin kişilik ve karakterinin ayrılmaz bir parçası olan ve herkesçe de saygı ve takdir toplayan “doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik ve misafirperverlik” gibi özelliklerin yazılı kaynaklardaki yeri bilinerek, bu değerlerin öğretimi için doğrudan Alevî-Bektâşî kaynaklarına müracaat edilecektir. Cemde pîr ve mürşidinden dinlediği bilgilerin ayrıntılı deva-

minı temel eserlerden okuyarak kendisini gerçekleştiren gençler, daha özsaygılı ve daha mutlu olacak; farklı meşrep veya mezhep mensûbu arkadaşlarıyla iletişim kurma konusunda daha istekli davranacaklardır. Sonuç olarak Alevîlik-Bektâşîliğe ait kültürel ve insânî zenginliğin Sünnîliğe yapabileceği katkılar söz konusu edilmeye başlanacaktır. Çünkü artık onların kendi değerlerini anlatabilecek kadar bilgileri bulunmaktadır. Herkes kendi gittiği yol ile övünmek, onun güzel yanlarını anlatmak ister.

Alevî-Bektâşî geleneğinin insanlığa hediye ettiği değerler konusunun daha iyi anlaşılması için bir başka örnek daha vermek istiyorum: Yakın bir tarihte yüksek lisans öğrencilerime okuttuğum “Kişilik ve Karakter Oluşumunda Din Öğretiminin Rolü” başlıklı derste, Alfred Adler’in “İnsan Tabiatını Tanıma” adlı kitabını değerlendiriyorduk. Adler’in insan tabiatına özgü, sevgi, korku, kıskançlık, cimrilik, cömertlik gibi duyguların nasıl ortaya çıktıklarıyla ilgili tespitlerini güncel örnekler eşliğinde anlamaya ve açıklamaya çalışıyorduk. Günümüz psikolojisinin teori ve yöntemleri ışığında duygu ve davranışlar arasındaki sebep-sonuç ilişkisini kavramaya çalışırken, öğrencilere Hacı Bektaş Velî’nin Makâlât adlı eserinden şu bölümü okudum: “Edeb dileyen korkuyu sever. Korku dileyen, perhizkârlığı sever. Perhizkârlık dileyen sabrı sever. Sabır dileyen utanmayı sever. Utanma dileyen cömertliği sever. Cömertlik dileyen miskinliği sever. Miskinlik dileyen ilmi sever. İlim dileyen ma’rifeti sever. Ma’rifet dileyen cânı sever. Cânı dileyen akli sever. Akli dileyen Çalap Teâlâ’yı sever.”<sup>1</sup> Adler’in bağımsız bir disiplin haline gelmiş olan psikoloji alanının onlarca yıllık deneysel/klinik araştırmalarının bilgi birikimine rağmen net bir şekilde ifade edemediği duygu ve davranışlar arasındaki sebep-sonuç ilişkisini Hacı Bektaş Velî’nin asırlar öncesinde tek bir cümlede formüle edivermesi öğrencileri şaşırtmıştı. Şurası muhakkak ki öğrencilerimiz benzer şaşkınlığı Mevlânâ’yı veya Yûnus’u okuduklarında da gizleyemiyorlar. Ama nedense, gençlerimize bu zengin tarihsel birikimi onların zihin ve gönüllerinde canlandırabilecek bir metot ve anlayışla aktaramıyoruz. Hacı Bektaş Velî’nin insanın eğilimlerini, zafiyetlerini, geliştirilmeye müsait manevî dinamiklerini bilen bir rûh hekimi, ârif olduğunu fark ettiremiyoruz.

Bu nedenle “bugünün şartları ve ihtiyaçları doğrultusunda insanların psiko-sosyal ve manevî taleplerine cevap verebilecek, yazılı/sözlü gelenekle neşve ve anlam dünyası yakınlığı bulunan bir Alevîliğin keşif he-

1 Hacı Bektaş Velî, *Makâlât*, haz: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Ankara, 2007, Türkiye Diyanet Vakfı Y., s. 60.

yecanı yürekleri kaplamalıdır” diye düşünüyorum. Türkiye Diyanet Vakfı'nın tarihî bir iradeyle başlatarak devam ettirdiği “Alevî-Bektaşî Klasikleri” projesi yazılı kaynakların gün yüzüne çıkartılması açısından atılmış, önemli bir adımdır. Bu adımı eserlerdeki muhtevanın tarih, edebiyat, ilâhiyat, sosyoloji, psikoloji ve antropoloji açılarından analiz edilmeleri takip edecektir. Alevîlerin bu eserlerdeki bilgi ve değerleri kendi anlam dünyalarıyla karşılaştırmaları ve önceki nesillerden genetik olarak devraldıkları kültürel mirası canlandırmaları heyecan verici bir sonuçtur.

“Tarîk-i Nâzenîn” olarak isimlendirilen Alevî-Bektâşî geleneğinin sahip olduğu irfânî birikimi, ilâhî aşk potasında eriterek vahdet-i vücûda dönüştürmüş, ilim ve edeb ehli bilgelerin varlık göstermeleri ise Anadolu'nun birlik-dirlik mayasına birleştirici bir zâmk olacaktır. Geleneği yorumlayabilen, eskiye dayanarak yeni şeyler söyleyebilen, geçmiş, geleceği şekillendirme konusunda anlamlandırabilen bireyler Alevî-Bektâşî kolektif şuurunun hasretle beklediği çağımız erenleridir. Bu beklentimizi destekleyen ve müjdeleyen bir gelişme, yapmış olduğum araştırmalarda Alevî-Bektaşî Klasikleri'ni edinen insanlarımızın büyük bir çoğunluğunun Alevî-Bektâşî kimliğini taşıyan vatandaşlarımız olmasıdır. Tarih boyunca geleneğe şeklini ve rûhunu vermiş olan bu eserleri sade vatandaşlarımızın yanı sıra, dede ve babalar da alarak, okumakta ve cemlerdeki sohbetlerinde bu eserlerdeki bilgi, sembol ve motiflere yer vermektedirler. Daha da sevindirici olan bir gelişme ise, Sünnî vatandaşlarımızın da bu eserleri okumalarıdır. Sünnî vatandaşlarımızın görüşmüş olduğum büyük bir çoğunluğu; “Alevîlerin değerleriyle kendi değerleri arasında kesinlikle çok büyük bir benzerlik ve yakınlık bulunduğunu, ancak bu gerçeği Alevî kaynaklarını okuyana kadar fark edemediklerini” ifade etmişlerdir. Şu anda birçok insanın adını dahi bilmediği Seyyid Ali Baba'ya ait *Risâle-i Girîdî*, Mağribî'ye ait *Tuhfetü'l-Uşşâk* ve *Mir'âtü'n-Nefs*, Hayâlî Baba'ya ait *Risâle-i Hayâlî Baba*, Seyyid Ali Sultan'a ait *Hidâyetü'l-Uyûn*, anonim olan *Dürr-i Mekkûn*, *Müşâhede-i Mâide-i Muhibbân*, *Fütüvvetnâme-i Tarîkat* gibi yazma eserlerin kütüphane raflarına girmesi Alevî-Bektâşî geleneğindeki tasavvufî derinlik ve zenginliği gözler önüne serecektir. Günümüz Türkçesine sadeleştirilerek yayımlanan bu eserleri okuyan insanlar, mensûbu olmaktan gurur duydukları yolun terminolojisini, imgelerini, metaforlarını, dil ve üslûbunu öğrenme fırsatı yakalayacaklardır.

Alevîlik-Bektâşîliğin yazılı kaynaklarının gün yüzüne çıkartılması geleneğin kendi renk ve desenini belirginleştirirken, dışarıdan yapılmak istenen müdahaleleri de etkisiz hale getirecektir. Son yıllarda ülkemizde

Alevîliği tarihsel bağlarından koparma teşebbüsleri görülmektedir. Hz. Ali'nin içerisinde yer almadığı bir Alevîlik inşası teşebbüsü bunlardan sadece birisidir. Arap Yarımadası'nda yaşamış olan tarihsel Hz. Ali yerine Anadolu'ya özgü yeni bir Ali anlayışı üretebilmek için, yüzyıllar içerisinde Alevî-Bektâşî geleneğini oluşturmuş olan yazılı ve sözlü kültürü görmezden gelinmesi gerekmektedir. Tarihsel Hz. Ali'nin yok sayılabilmesi için, çoğunluğun görüşüyle ona ait olduğu kabul edilen ve bugün dahi yolumuzu aydınlatan vecîze, mektup ve hutbelerinin içerisinde bulunduğu *Nehcü'l-Belâğa* isimli eseri inkâr etmek gerekmektedir. İslâm düşünce tarihinde üzerine en çok şerh yazılan bu eser, Hz. Ali'nin şahsında ideal bir mü'min ve müslim portresi çizmektedir. Yemînî'nin bir şâheser olan *Fazîletnâme-i Cenâb-ı Şâh-ı Velâyet* adlı eseriyle, bir o kadar değerli olan Gaybî'nin *Şerhu Hutbeti'l-Beyân*'ı Anadolu'da tarihten bugüne okunagelmektedir. Hz. Ali Cenknâmeleri'ni okuyarak, çocuk ve gençlerimize örnek gösterdiğimiz cesaret, kahramanlık şefkat, adâlet, vefâ ve samimiyet modeli Hz. Ali tasvîri Alevî-Bektâşî vatandaşlarımızın evlerinin en müstesnâ köşesinde yerini almaktadır.

Cemlerde veya günlük hayatta sürekli tekrar edilen *Lâ fetâ illâ Ali lâ seyye illâ Zülfikâr* (Ali gibi yiğit, Zülfikâr gibi kılıç yoktur) sözünü dilimize alabilmek, çatal kılıç *Zülfikâr*'ı bir adâlet ve ilim sembolü olarak evlerimize, boynumuza asabilmek için tarihsel Hz. Ali'yi bilmek, anlamak ve elbette günümüze taşımak gerekmektedir. Alevî-Bektâşî geleneği, velâyet yolunun kaynağı olan Hz. Ali'yi, Hakk'a vuslatı (kavuşmayı) gerçekleştirmek ve insan-ı kâmil olmak için sembolleştirerek, Hakk-Muhammed-Ali beraberliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Bir Alevî'nin gönül dünyasından Ali'yi çekip aldığımızda, Hz. Muhammed'le ve Allah'la olan bağını da koparmış oluruz. Hz. Hüseyin Kerbelâ'da Yezid'in komutanı Ömer bin Sa'd bin Ebî Vakkas'a hitaben yapmış olduğu konuşmasında; "kendisinin Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Ali ve Hz. Fâtuma'nın da oğlu olduğunu" hatırlatmıştır.

Tarihsel Hz. Ali'yi Alevîlik fotoğrafından çekip aldığımızda, sakkasuyu hizmetini yapan tâliplerin cemlerde Hz. Hüseyin aşkına su dağıtması nasıl açıklanabilir? Asırlardır Alevî-Bektâşîler Kerbelâ şehîdi Hz. Hüseyin aşkına mersiye okuyup, gözyaşı dökerlerken, onun şehâdetine beş esmâ (beş isim: Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin)dan birisi olduğu için yas ve mâtem tutmaktadırlar. Fuzûlî'nin *Hadîkatü's-Süedâ* adlı eserinde Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin çektiği sıkıntılar okunduktan sonra, Hz. Hüseyin'in şehâdeti için gözyaşları dökülmektedir. Muharrem aylarında 12 gün boyunca tutulan oruçlarla birlikte, *Maktel-i*

*Hüseyin ve Kenzü'l-Mesâib (Kumru)* ağıt makâmıyla okunurken, her bölüm arasında *Âl'i Evlâdı seversen ey dede, aşk ile ver salavât Muhammed'e* sözü tekrar edilmekte, eller göğüslere konularak Hz. Muhammed ve O'nun Ehl-i Beyt'ine salavât getirilmektedir. Yazılı eserler, Alevî-Bektâşî geleneğinin tapuları hükmündedirler. Onların yok olması/sayılmaması veya okunmaması, bilinmemesi yol ve erkânı her türlü dış tesire açık hale getirecektir.

Yol büyüklerinin eserlerinde edebî bir üslupla açıkladıkları geleneğe ait kavram, sembol, motif ve uygulamalar âşıklık düzleminde yerini tasavvufî bir coşkuya, rûhlara tesir eden yüksek bir algılamaya bırakmaktadır. Seyyid Nesîmî, Yemînî, Şah Hatâyî, Kul Himmet, Pîr Sultan Abdal, Virânî ve Fuzûlî'ye ait deyiş ve nefeslerin asırlardır hafızalarda tutulmasının en önemli nedeni, onların rûh ve gönüllerde bıraktıkları manevî izlerdir. Alevî-Bektâşîlerin cemlerde çoğu zaman zâkirlerle birlikte ellerini ritimle dizlerine vurarak veya göğüslerine koyarak, gözyaşlarıyla kendilerinden geçmesine dinledikleri deyiş, nefes, düvâzdeh imâm ve mersiyelelerin, anlam dünyâları oldukça zengin, dinî, tasavvufî ve ahlâkî mesajları ise oldukça derindir.

Deyiş ve nefesler okunurken, manevî bir yoğunlaşma, yücelme (sublimation) ve kötü duygu ve düşüncelerden arınma halleri yaşanmaktadır. Coğunlukla Kur'ân-ı Kerîm'deki bir âyete veya Hz. Peygamber'in bir hadîsine atf yapılan bu edebiyat şaheserlerindeki mesaj, terim ve sanatın önemli bir kısmının onu dinleyenlerce yeterince anlaşıldığını söylemek mümkün değildir. Yeterince anlaşılamayan, ancak hedeflenen kitlesel coşku ve arınmayı başka hiçbir uygulamayla kıyas edilemeyecek kadar yoğun bir şekilde yaşatan bu saklı kalmış değerler dizgesinin zihinsel düzeyde açıklanması, elbette ki eğitimsel etki gücünü artıracaktır. Onlarca yıl önce, yazılı geleneğe günümüze nispetle daha hakim olan dedeler, cemlerde yaptıkları sohbetlerini, zâkirlerin belli aralıklarla okudukları üç deyiş, nefes ve bir düvâz imâm üzerine kurmuşlardır. Bir başka deyişle cemler, yazılı ve sözlü kültürün dedenin sohbetinde birleşerek, rûh ve gönülleri yıkayan, nefisleri eğiten bir vasiyetnâme/vasîhatnâmeye dönüştüğü ortamlar olmuşlardır.

Alevî-Bektâşî geleneğinin bugün yaşadığı en büyük problem, iyi bir eğitimden geçmiş/yetişmiş dede noksanlığıdır. Alevî açılımının konuşulduğu bugünlerde belki de atılabilecek en önemli adım, dede soyundan gelen (ocakzâde)lerin kendilerini yetiştirebilecekleri kurumsal yapılanmaya gidilmesi olacaktır. Geçmişte bağlı oldukları dergâhlarda yıllarca o dergâhın postnişininden yazılı ve sözlü geleneği, âdâb ve erkânı öğrenen, aldıkları bilgiyi hizmete dönüştüren dede ve babalar, ellerine aldıkları icâ-

zetnâmelerle gittikleri yerlerde gönülleri fetheden müridler olmuşlardır. Her biri sosyal bir bilge olan pîr ve müridler sadece kendi meşreplerine mensup kitlelerin değil, farklı meşreb ve din mensuplarının da saygı ve sevgisine mazhar olmuşlardır.

İlahiyat Fakülteleri'nin son yıllarda Alevîlik-Bektâşîlik konusunda geçmiş yıllara oranla daha yoğun araştırma ve yayım faaliyeti gerçekleştirmeleri sevindirici bir gelişmedir. Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi'nin ve Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi'nin düzenlediği "Hz. Ali Sempozyumları"nı, 2009 yılında Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi'nin gerçekleştirdiği "Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu" takip etmiştir. 2010 yılında Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi "Uluslararası Kerbelâ Sempozyumu" düzenleyeceğini duyurmuş bulunmaktadır. Süleyman Demirel Ü. İlahiyat Fakültesi "Uluslararası Bektâşîlik-Alevîlik Sempozyumu" düzenlemiş, 2009 yılında da bir "Alevî Çalıştay" organize etmiştir. Yönetim Kurulu üyelerinin önemli bir kısmı ve müdürü Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olan Hitit Ü. Hacı Bektaş Velî Araştırma ve Uygulama Merkezi özellikle el yazması Alevî-Bektâşî kaynakları üzerine yoğun çalışmalar yürütmektedir. Alevî-Bektâşî Klasikleri projesinin alt yapısı adı geçen merkezde oluşmuştur. Aynı merkez 2010 yılında "Uluslararası Hacı Bektaş Velî Sempozyumu" düzenleyeceğini ilan etmiştir. Bütün bu gelişmeler Alevîlik-Bektâşîlik konusunun İlahiyat Fakülteleri'nin ilgi alanına girmeye başladığını göstermektedir. Şüphesiz ki Arapça, Farsça ve Osmanlıca bilen, tarihsel/yazılı kaynakları okuyup, karşılaştırmalar yapabilen, Kur'an, Tefsîr, Hadîs, İslâm, Tasavvuf ve Mezhepler Tarihi gibi İslâm bilimleri alanlarında, Din Eğitimi, Din Psikolojisi ve Din Sosyoloji gibi din bilimleri alanlarında uzman olan akademisyenlerin Alevîliği, Bektâşîliği araştırması -özgün- bilgi ve yorumları beraberinde getirmektedir.

Bütün bu olumlu gelişmelerle birlikte İlahiyat disiplinlerinden konuyla ilgili olan her birinin Alevîlik-Bektâşîliği mercek altına alıp, araştırdıklarını söylemek de mümkün değildir. Daha çok İslâm Mezhepleri Tarihi alanında çalışan akademisyenler makale, bildiri ve kitap kaleme almaktadırlar. Konuyu bir mezhepler tarihi uzmanı bakış açısı ve metodolojisiyle araştırıp, inceledikleri için çoğunlukla Alevîliğin-Bektâşîlikte hangi Şîî unsurların bulunup/bulunmadığını tespit etmeye çalışmaktadırlar. Elllerinde bulunan tarihsel malzemeyi Anadolu Alevîliğinin anlam dünyasını, sembol ve motiflerini, âdâb ve erkânını incelemeye yönelik tezlere konu etmemektedirler. Meselâ; Alevîlikteki bâtinî/hurûfî öğeleri araştırırken, geleneğe tasavvufi rengini veren, dört kapı, kırk makâm, on iki hiz-



met, pîr, mürşid, dede, baba, derviş, vahdet-i vücûd, insan-ı kâmil, cem, fark gibi konu ve kavramlara yer vermemektedirler. Böyle olunca da Alevîlik-Bektâşîliğin bütün sadelik ve orijinalliğiyle doğru anlaşılmasından ziyade, geleneğin tanımlanmasına, kategorize edilmesine yönelik, yolun zenginliğini keşfedip, anlamlandırmaktan uzak çalışmalar ortaya çıkmaktadır.

Pek tabiidir ki bu kavramlar Tasavvuf Tarihi alanında çalışan akademisyenlerin terminolojilerine girmektedir. Ancak Türkiye’de bir-kaç çalışmayı hariç tutarsak<sup>2</sup>, Tasavvuf Tarihi bilim dalı öğretim üyeleri henüz bir tasavvufi oluşum olarak Alevîlik-Bektâşîliği keşfetmiş değillerdir. Bir tasavvufi neşve olarak keşfedilemeyen Bektâşîliğin, Türkiye’de yaşayan diğer tasavvufi oluşumlara benzerliği de akademik araştırma ve karşılaştırmalara konu edilememiştir. Aynı şekilde bugüne kadar Türk-İslâm Edebiyatı alanında çalışan akademisyenler de Esat Coşan’ın Makâlât adlı çalışmasını hariç tutarsak, cönkler, makteller, muharremiyeler, deyiş, nefes, düvâz-îmâm ve mersiyeler üzerine doktora ve doçentlik çalışması düzeyinde özgün çalışma yapmamışlardır. Bu konularda çalışma yapan akademisyenler Fen-Edebiyat Fakülteleri’ndeki Halk Edebiyatı uzmanları olmuşlardır.

İslâm Tarihi alanında yapılan araştırma ve yayımları diğer alanlara nispetle ihtiyaca cevap verme noktasında daha yeterli görmek mümkündür. Bu disiplinin saygın isimlerinden Hüseyin Algül’ün *Kerbela Kanayan Bir Yara Gönül Sızlatan Bir Fâcia*<sup>3</sup> isimli çalışması, bilginin yanında duyguya da yer veren ve Türkiye’de yaşayan Alevî-Bektâşîlerin zevkle okuyabilecekleri bir kitap olmuştur. Bu eser Sünnî vatandaşlarımızın Hz. Hüseyin aşkına gözyaşı dökken, Muharrem ayı dışında gerçekleştirilen cemlerde Hz. Hüseyin aşkına su dağıtan, İmâm Zeynü’l-Âbidîn’in Kerbelâ’dan kurtuluşu için şükran kurbanı kesen Alevî-Bektâşî vatandaşlarımızın yas ve mâtemlerini anlamalarını kolaylaştırmaktadır. İrfan Aycan’ın *Hilâfetten Saltanata Giden Yolda Muâvîye bin Ebî Süfyân*<sup>4</sup> adlı doktora tezi de tarihte yaşanmış olaylara objektif bir bakış açısı kazandırmakta, Alevî-Bektâşî vatandaşlarımızın İlahiyat Fakülteleri’nden beklentilerine bir ölçüde cevap vermektedir. Gülgün Uyar’ın *Ehl-i Beyt -İslâm Tarihi’nde Ali Fâtıma Evlâdı*<sup>5</sup> başlıklı kitabı da ilk el kaynaklara dayalı orijinal bir araştırma ürünüdür.

2 Ahmet Rifat Efendi, *Mir’atü’l-Mekâsid fi defil-Mefâsid (Gerçek Bektâşîlik)*, haz: Salih Çift, İstanbul, 2007, İz Yayınları; Cengiz Gündoğdu, *Hacı Bektâş-ı Velî*, Ankara, 2007, Aktif Y.

3 İstanbul, 2009, Ensâr Neşriyat.

4 Ankara, 1990, Fecr Yayınları.

5 İstanbul, 2004, Gelenek Yayıncılık.

Bu eserler ileride yapılabilecek yeni çalışmalara örnek olabilecek niteliktedirler. İslâm'ın erken döneminde gerçekleşmiş olan ve etkileri bugüne kadar ulaşan olaylara objektif bakış açıları kazandırmaktadırlar. Ancak İslâm Tarihçileri'nin özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemi ile ilgili, arşiv ve el yazması eserlere dayalı çalışmaları çok daha yararlı sonuçlara ulaşmamıza yardım edecektir. Alevîlik-Bektâşîliğin kurumsal tarihine (tekke ve dergâhlar), tarihî şahsiyetlerine (Hacı Bektaş Velî, Abdal Mûsâ, Kaygusuz Abdal, Seyyid Ali Sultan, Karacaahmet Sultân, Veli Baba, Gül Baba, Otman Baba, Seyyid Sarı Saltuk, Pir Sultan Abdal vb.) yönelik çalışmalar henüz yapılmamıştır. Bu tür konular Fen-Edebiyat Fakülteleri Tarih Bölümü akademisyenlerince ele alınmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak'ın Sarı Saltık: Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü<sup>6</sup> adlı çalışması örnek olarak verilebilir. Velâyetnâme, Menâkıbnâme, İcâzetnâme (Şecere), Vakfiye türü yazmaların bir İslâm Tarihçisi gözüyle okunmaları, yayımlanmamış olanların günümüz Türkçesi'ne çevrilerek insanlarımızın hizmetine sunulmaları önem taşımaktadır.

On iki imâmlar üzerine yapılacak, biyografik ve eser tercümesi çalışmaları da Alevî-Bektâşî geleneğine çok önemli katkılar sağlayacaktır. Esasen cemlerde okunan düvâz-imâmlarda on iki imâmların nasıl şehit edildikleri, hangi özellikleriyle tanındıkları gibi bazı bilgiler bulunmaktadır. Ancak manzûm olan bu edebî eserlerin dili anlaşılmayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu bilgiler hatırlatma amacıyla bu eserlerin içerisine girmiş olup, ayrıntılara yer verilmemektedir. On iki imâmların bizzat kendilerine ait olduğu tespit edilebilen eserlerin Türkçe'ye çevrilerek yayımlanması kitâbî ve ilmî bir on iki imâm algısını beraberinde getirecektir. On iki imâmların sonradan ilave edilmiş Şîî tesirleri içerisinde barındırmayan, İslâm'ın temel inanç esaslarıyla ve Kur'an'la ilgili çok sayıda risâle ve kitapları bugüne kadar ulaşmıştır

İsnâaşeriyye (on iki imâm) Şîâ'sının on iki imâmları sahiplenmesi Anadolu Alevîliğini, Bektâşîliğini İslâm'ın ortak değeri olan bu kıymetli insanlardan mahrum bırakmamalı; "on iki imâmı ön plana çıkartırsak Alevîler Şîleşirler" korkusu yaşanmamalıdır. Hacı Bektaş Velî'yi değerli kılan İmâm Mûsâ Ka'zım'ın soyundan geliyor olması değil midir? Bu bilgi *Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*'nde ve Hacıbektaş Dergâhı tarafından yazılmış olan *İcâzetnâme*'lerde işlenmektedir. Anadolu'daki iki büyük ocak grubundan birisi İmâm Rızâ'ya bağlı olmasından değer ve anlam kazan-

6 Ankara, 2002, Türk Tarih Kurumu Y.

maktadır. On iki imâmlara ait olan ve Alevî-Sünnî herkesin ortak inanç değerlerine vurgu yapan eserler İslâm'ın birleştirici unsurlarını gözler önüne serecektir. İmâm Muhammed Bâkır'ın *Kitâbü'l-Hidâye*<sup>7</sup> adlı eseri, İmâm Ca'fer-i Sâdık'ın *Kitâbü't-Tevhîd*<sup>8</sup>, *Kitâbü Menâfiu Suveri'l-Kur'ân*<sup>9</sup>, *Esrârü'l-Vahy*<sup>10</sup> adlı el yazması eserleri bunlardan sadece birkaçıdır. Alevî araştırmacı/yazarlardan İsmail Kaygusuz'un kaleme aldığı "*İmâm Bâkır'a Göre İmân ve İslâm*"<sup>11</sup> başlıklı makalede İmâm Muhammed Bâkır'ın imân, amel ve mü'minlerin özellikleri konusundaki görüşleri aktarılmaktadır. Bu çalışma Alevî-Bektâşîlerin on iki imâmlar üzerine yapılacak akademik araştırmalara sıcak bakacağını göstermektedir.

Sonuç olarak İslâm'ın ahlâkî değerlerini rûh ve gönüllere sevdiren yaklaşımıyla Alevîlik-Bektâşîlik, tarihte aldığı rolü bugün de alma arefesindedir. Anadolu ve Balkanlar'ın İslâmlaşmasında etkili olan bu kıldan ince ve kılıçtan da keskince yol, coşkucu söylemi, derûnî renk ve deseniyle Türkiye'den dünyaya güler yüzlü bir İslâm modeli sunmaktadır. *Feyz-nâme-i Misâli Gülbaba* adlı eseriyle şerîat kapısındaki ilmihal bilgilerine tasavvufun ince manevî mîmârisiyle canlılık katan âriflerden birisi olan Gül Baba, nasıl geçmişte Budapeşte'nin gayr-i müslimlerine yâr ve yoldaş olmuşsa, bugün devletin açılım imkânlarıyla kendi geleneğini onu merak eden cânlara aktaracak olan pîr ve mürşidler de yirmi birinci yüzyılın maddeden sıkılmış insanlarına sığınak olacaklardır. Alevîlik-Bektâşîliğe de yer verilen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde birbirlerini tanıyan gençlerimiz artık diğeri'nin düşmanı değil, yâreni olacak, tıpkı 13. yüzyıldaki Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Hacı Bektaş Velî dostluğunda olduğu gibi gül alıp, gül satacaklar, sevgi ve dostluğu gülden teraziyle tartacaklardır. Evlâd-ı Rasûl olan (seyyid) ve asırlardır büyük bir coşkuyla gülbân-g-i Muhammedî okuyan dedeler, Selçuklu ve Osmanlı'ya verdikleri himmet ve safâ nazarı, genç Türkiye Cumhuriyeti'nden esirgemeyeceklerdir. 16. yüzyıldaki hatırlanmak istenmeyen bazı olayları bir kenara bırakacak olursak, Osmanlı Devleti kurumsallaştırdığı "Nakîbü'l-Eşrâfîlik" teşkilatıyla, "Ocağı Bektâşiyân" olarak isimlendirilen Yeniçeri Ocağı'yla asırlar öncesinden bizlere yol göstermektedir.

7 Bu konuda bkz. Adûlbâki Gölpınarlı, *On İki İmâm*, İstanbul, 1970, Der Y., s. 98.

8 Dersaadet, İstanbul, h. 1329.

9 Süleymaniye Kütüphanesi, Fâtih, 650/1.

10 Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa, 249/4.

11 Bzk. *Sacayak Dergisi*, İstanbul, 2009, Sayı: 7, ss. 33-36.

